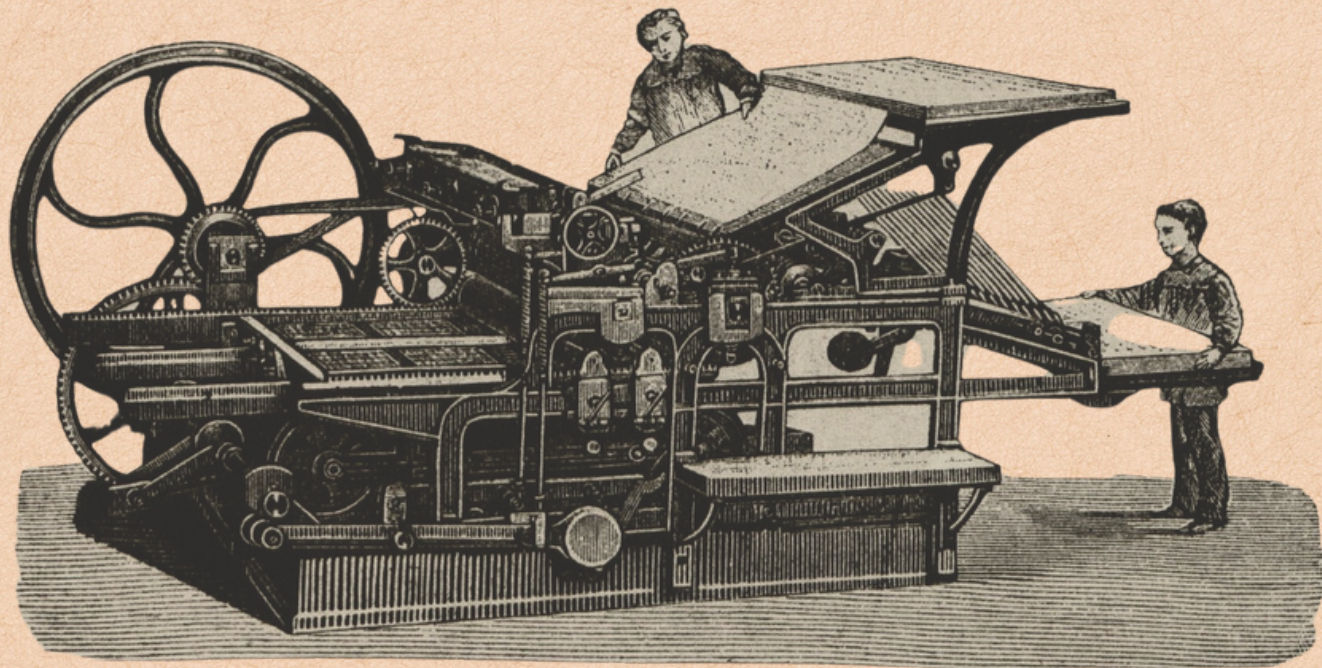

XVI-XX a. pirmosios pusės Vilniaus spaustuvės ir knygynai

Apie parodą

Vilnius nuo seniausių laikų garsėjo poligrafijos įmonėmis. Čia nuo XVI a. buvo spausdinamos knygos lietuvių, lotynų, rusų, lenkų, baltarusių graikų, ispanų, italų, vokiečių ir kitomis pasaulio tautų kalbomis. XVIII a. Vilnius tapo svarbiu žydų kultūros ir poligrafijos centru. Iki XVIII a. pabaigos dauguma spaustuvių priklausė religinėms institucijoms, o įsigaliojus Rusijos imperijos įstatymams, buvo steigiamos valstybinės ir komerciniais pagrindais veikusios įmonės. XX a. pradžioje panaikinus lietuviškos spaudos draudimą, Vilniuje kūrėsi įvairios draugijos, laikraščių redakcijos, pirmosios lietuviškų knygų leidyklos ir spaustuvės, knygas leido ir knygynai.

Šioje parodoje pristatomi XVII–XX a. pradžios Vilniaus spaustuvių ir knygynų leidiniai iš VAVB bibliotekos Retų spaudinių, Vilnistikos ir Regioninio fondų. Paroda iliustruota skaitmenintais senųjų leidinių vaizdais iš ePaveldo.

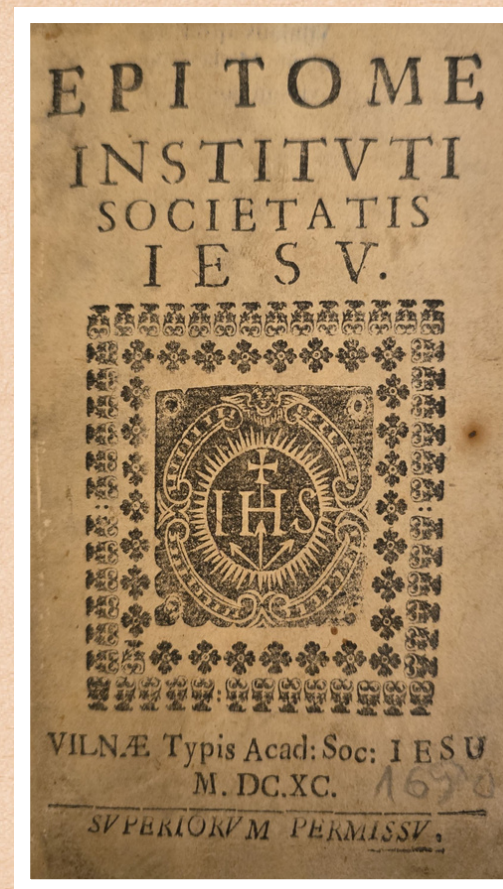
Parodą parengė Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos vyresnioji bibliografė Jurgita Lazauskaitė

Vilniaus akademijos spaustuvė (1575–1805)

Spaustuvę įkūrė Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis. Iki 1586 m. spaustuvė vadinta jo vardu. 1585 m. jis įmonę perleido Vilniaus akademijai. Spaustuvė turėjo karališkųjų privilegijų, kurios suteikė autonomines spausdinimo teises, saugojo nuo konkurencijos. Čia buvo raidžių liejykla, knygrišykla, knygynas ir biblioteka.

Spaustuvėje buvo išleista daugiau kaip 3270 leidinių graikų, italų, latvių, lenkų, lotynų, prancūzų, rusų, vokiečių ir lietuvių kalbomis. Produkciją sudarė religinė literatūra (poleminiai, teoriniai veikalai, katekizmai, maldaknygės, giesmynai), mokslo veikalai, vadovėliai, gramatikos, grožinė literatūra, kalendoriai.

Epitome Instituti Societatis Iesu. – Vilnae: Typis Acad. Soc. Iesu, 1690. – xxviii, 734 p., [30] lap.: inic., vinj. Nuotrauka iš VAVB archyvo.

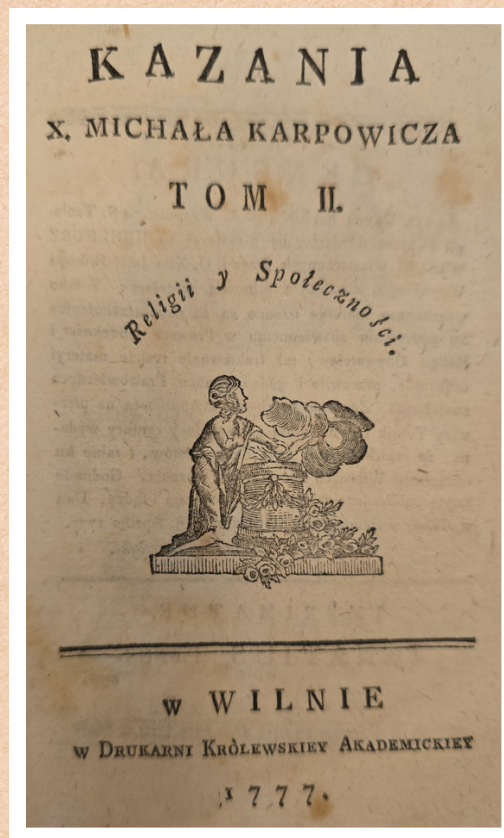

Vilniaus akademijos spaustuvė (1575–1805)

Išspausdino *Trečiąją Lietuvos Statutą* lenkų kalba (1693, 1744, 1780, 1786), pirmąsias Didžiojoje Lietuvoje lietuviškas knygas (M. Daukšos *Kathechizmas*, 1595; *Postilla catholicka*, 1599), kitas svarbesnes lietuviškas knygas (K. Sirvydo *Trijų kalbų žodynas*, apie 1620, 1631, 1642, 1677, 1713; *Punktai sakymų*, 2 d. 1629–1644; M. S. Slavočinskio *Giesmės, tikėjimui katolickam priderančios*, 1646), pirmąją knygą latvių kalba. Buvo pirmoji spaustuvė Lietuvoje, leidusi laikraščius.

Kazania X. Michała Karpowicza. – W Warszawie: w Drukarni Piotra Dufoura, 1776-1777. – 2 t. : ilustr.

T. 2, *Religii y społeczności*. – W Wilnie : w Drukarni Królewskiej Akademickiej, 1777. – [8], 238 p.: ilustr. Nuotrauka iš VAVB archyvo.

Romo spaustuvė (1799–1940)

Romų giminės spaustuvė buvo įsteigta 1799 m. Vilniuje. Leido senovės žydų raštijos paminklus, žydų religijos, mokslo, tautotyros, buities knygas jidiš, lenkų, lotynų, rusų, italų, prancūzų, anglų ir kitomis kalbomis. Spausdino dienraščius jidiš, lenkų, baltarusių kalbomis.

1830–1864 m. išspausdino 20 lietuviškų knygų, tarp jų – elementorių *Mokslas skaytima...* (1830, 1864), K. Kasakauskio gramatiką *Kalbrėda liežuvio žemaitiško* (1832), kelias katalikų maldaknyges, evangelijų rinkinį. 1865–1866 m. išspausdino tris lietuviškas knygas graždanka.

Месяцослов хозяйственный на лето христово 1842.

Kalendarz gospodarski ... 1841.

© Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka.

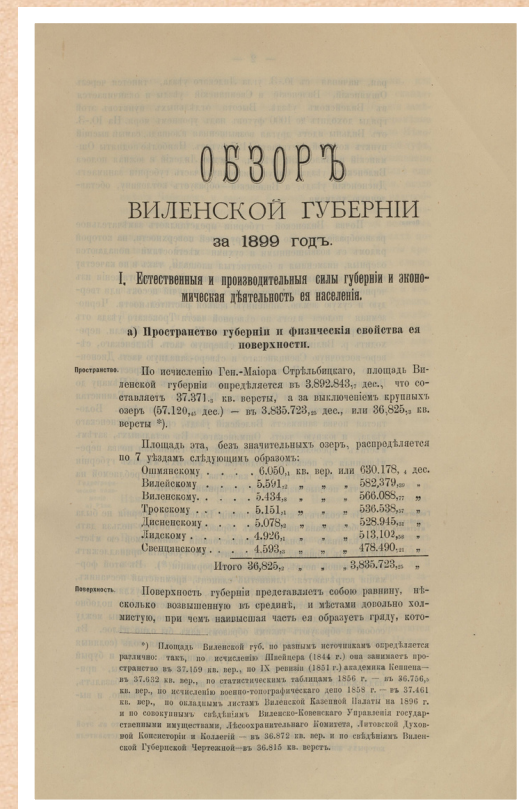
Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/5aPWf>.

Vilniaus gubernijos valdybos spaustuvė (1816–1915)

Vilniaus gubernijos valdybos spaustuvė spausdino rusų ir lenkų kalbomis oficialius leidinius, valdžios įstaigų raštus, caro valdžiai ir Stačiatikių Bažnyčiai lojalių autorių veikalus, leidinį *Pamjatnaja knižka Vilenskoj gubernii*, laikraščius *Vilenskie gubernskie vedomosti*, *Litovskie eparchial'nye vedomosti*, *Vilenskij vestnik*, skelbimus, blankus. Lietuvių kalba išspausdino caro manifestą dėl baudžiavos panaikinimo (1861), ištraukas iš valstiečių reformos nuostatų (1861), įsaką dėl žemės išpirkimo sąlygas palengvinančių vietinių nuostatų (1863).

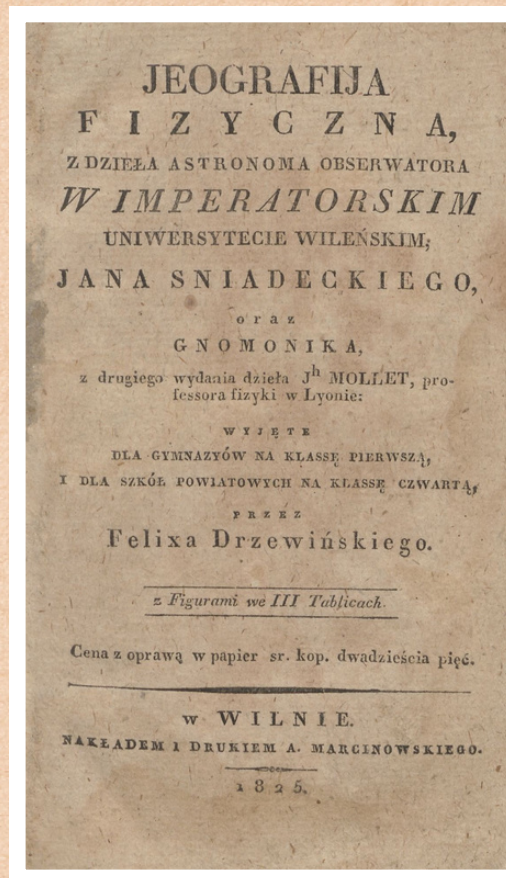
Обзор Виленской губернии за ... год 1899. 1900.
© Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka.
Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/HjwFz>.

Antonio Marciovskio spaustuvė (1818–1863)

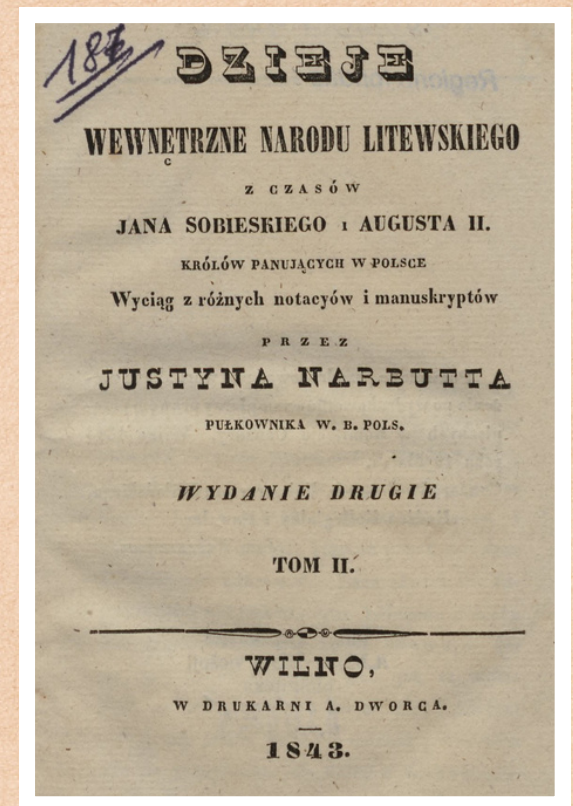
Spaustuvė leido vadovėlius, grožinės, mokslinės literatūros knygas lenkų, rusų, lietuvių, prancūzų, vokiečių, graikų ir lotynų kalbomis. Čia išspausdinti Lietuvos kultūrai ir istorijai svarbūs veikalai: T. Narbuto *Lietuvių tautos senovės istorija* (1835–1841), M. Balinskio *Vilniaus miesto istorija* (1836–1837), istorijos šaltinių rinkinys *Sobranie drevnich gramot i aktov gorodov: Vil'ny, Kovna, Trok, pravoslavnykh monastyrej, cerkvej, i po raznym predmetam* (1843), E. Kotlubajaus knyga *Radvilų portretų Nesvyžiaus galerija* (1857).

Jeografija fizyczna: z dzieła astronoma obserwatora w imperatorskim Uniwersytecie Wileńskim, Jana Sniadeckiego, oraz Gnomonika, z drugiego wydania dzieła Jh. Mollet, profesora fizyki w Lyonie: wyjęte dla gimnazyów na klasę pierwszą i dla szkół powiatowych na klasę czwartą. 1825. © Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka. Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/aw5TH>.

Abraomo Izaoko Dvoržeco spaustuvė (1829–1941)

Daugiausia spausdino leidinius hebrajų, rusų, lenkų, lietuvių kalbomis. Lietuvių kalba išspausdino katalikų maldaknygių, giesmynų, elementorių (*Mokslas skaytima*, 1846–1860; K. Aleknavičiaus *Elementorius*, 1846, 1858), originalių prozos ir poezijos rinkinių (K. Aleknavičiaus *Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės*, 1861).

Justyn Narbutt. Dzieje wewnętrzne narodu litewskiego z czasów Jana Sobieskiego i Augusta II, królów panujących w Polsce: wyciąg z różnych notacyów i manuskryptów. T. 2. 1843.

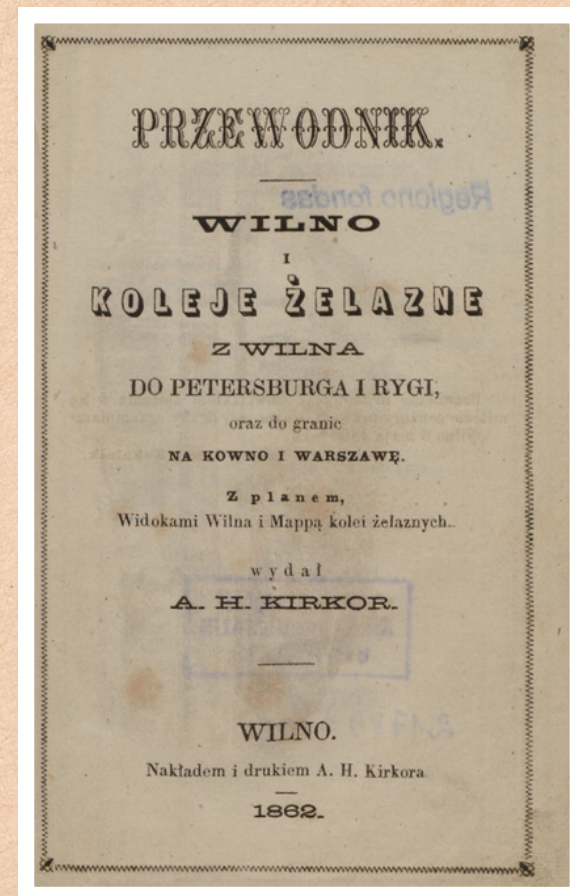
© Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka.

Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/JPbHz>.

Adomo Honorio Kirkoro spaustuvė (1859–1867)

A. H. Kirkoro spaustuvėje išspausdinta 115 knygų lenkų, lietuvių, rusų, lotynų, prancūzų kalbomis. Išleistos 5 brošiūros lietuvių kalba: M. Akelaičio *Kvestorius, po Lietuvą važinėdamas, žmones bemokintis* (1860), Jonas Išmisločius *kromininkas* (1860), *Lietuviškas elementorius* (1860), *Tėve mūsų, malda Viešpaties Išganytojaus* (1860), V. Juzumo *Naujas žemaitiškas elementorius* (1864). Caro valdžiai uždraudus lietuviškus raštus lotyniškais rašmenimis, šioje spaustuvėje išleista pirmoji knyga rusiškais rašmenimis – S. Mikuckio *Abécélė žemaitiškai lietuviška* (1864).

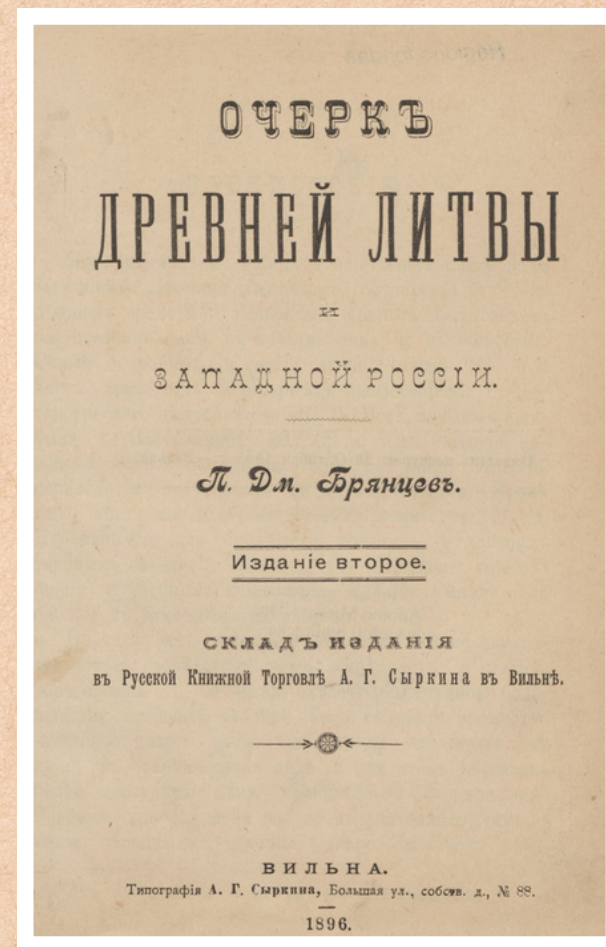
Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi,
oraz do granic na Kowno i Warszawę : przewodnik. 1862.
© Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka.
Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/zn8rz>.

Abelio Syrkinio spaustuvė (1859–1915)

A. Syrkinio spaustuvė buvo viena didžiausių XIX–XX a. sandūros spaustuvių Lietuvoje. Prie spaustuvės veikė knygynas, litografija, knygriškykla. Iki 1861 m. išleido 8 leidinius lietuvių kalba (tarp jų M. Akelaičio *Lamentorius, arba Pradžia mokslo*, 1860; J. S. Dovydaičio *Sziauleniszkis senelis*, 2 d. 1860–1861). Nuo 1867 m. turėjo graždankos spausdinimo monopolį Lietuvoje. Panaikinus lietuvių spaudos draudimą, 1906–1910 m. spaustuvė išleido 39 lietuviškus leidinius. Spausdino oficialiąją literatūrą, vadovėlius, mokomąsias priemones, dienraščius *Vilenskij vestnik*, *Severo-zapadnoe slovo*, savaitraščius *Naujoji gadynė*, *Skardas*, *Žarija*.

Брянцев, Павел Дмитриевич. Очерк древней Литвы и Западной России. 1896. © Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka. Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/cB7N>.

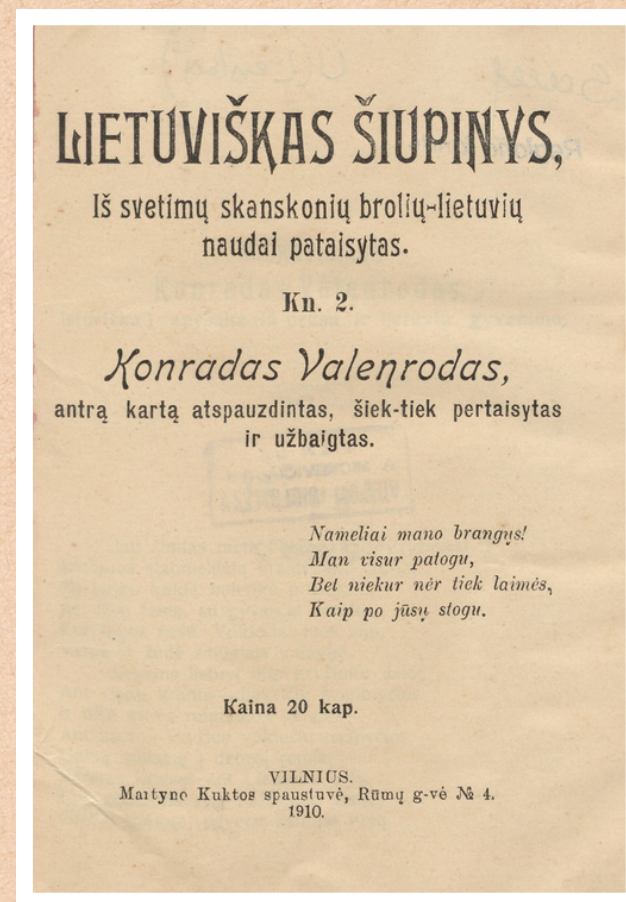
Martyno Kuktos spaustuvė (1906–1924)

Kuktos spaustuvė buvo viena svarbiausių XX a. pradžios lietuvių poligrafijos įmonių Vilniuje. Spausdino leidinius lietuvių, lenkų, baltarusių ir rusų kalbomis. Išleido apie 10 lietuviškų periodinių leidinių (laikraščius *Balsas*, *Lietuvis*, *Lietuvos aidas*, *Lietuvos žinios*, *Viltis*, *Žemdirbys*, žurnalus *Garsas*, *Lietuvių tauta*, *Šviesa*), laikraščius ir žurnalus lenkų (*Dziennik Wileński*, *Litwa*, *Gazeta 2 Grosze*, *Praca*), rusų (*Posrednik*, *Žizn i scena*), baltarusių (*Naša niva*) kalbomis. 1918 m. laikraštyje *Lietuvos aidas* išspausdino Lietuvos Nepriklausomybės Aktą.

Mickevičius, Adomas. Lietuviškas šiupinys, iš svetimų skanskonių brolių lietuvių naudai pataisytas. Konradas Valenrodas: [poema]. 1910.

© Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešoji biblioteka.

Iliustracija iš ePaveldo: <https://bitly.cx/BIAC>.

„Vilniaus žinių“ spaustuvė ir knygynas (1904–1910)

„Vilniaus žinių“ spaustuvė buvo pirmoji lietuvių spaustuvė, įsteigta 1904 m. panaikinus lietuvių spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą. Spaustuvės steigėjas – inžinierius, žymus Lietuvos visuomenės veikėjas, pramonininkas Petras Vileišis.

Spaustuvės archyvo neišliko, kiek iš viso joje išleista leidinių, nėra žinoma. Lietuvių kalba išspausdinti 158 leidiniai, 13 natų leidinių, atvirukų su istoriniais Lietuvos vaizdais. Čia išspausdintos dvi paties P. Vileišio knygutės, visuomenės mokslams, medicinai, religijai skirti informaciniai leidiniai, mokyklų vadovėliai, grožinės literatūros kūriniai, lietuvių tautosakos rinkiniai. 1905–1906 m. buvo spausdinamas P. Vileišio įsteigtas pirmasis dienraštis lietuvių kalba *Vilniaus žinios*, kitų leidėjų periodiniai leidiniai – *Šviesa*, *Lietuvos bitininkas*, lenkų kalba *Goniec Codzienny*.

„Vilniaus žinių“ spaustuvė ir knygynas (1904–1910)

1904 m. spalio 25 d. Vilniaus miesto salės rūmų pirmame aukšte (dabar Lietuvos nacionalinė filharmonija) P. Vileišis įsteigė pirmąjį lietuvišką knygyną „Vilniaus žinios“. Pirmosios knygyno knygos buvo paties P. Vileišio raštai – spaudos draudimo metais išleistos knygelės. Prekiavo „Vilniaus žinių“ spaustuvės leidiniais, kita lietuviška spauda, išleista ir Lietuvoje, ir užsienyje.

Knygynas tapo lietuvių kultūros veikėjų, rašytojų, leidėjų susibūrimo vieta. Ne Vilniaus gyventojams knygas siūsdavo paštu, Lietuvos knygų pirkliams knygas parduodavo išsimokėtinai. Knygyne buvo prekiaujama periodine spauda, priimama jos prenumerata. Apie knygyną esančius leidinius informavo specialūs katalogai.

Šlapelių lietuvių knygynas (1906–1949)

1906 m. vasario 6 d. Vilniuje, Pocių rūmuose (dabar Domonikonų g. 11), duris atvėrė Marijos Piaseckaitės-Šlapelienės lietuvių knygynas. Knygyno savininkai buvo Vilniaus kultūros veikėjai Marija ir Jurgis Šlapeliai. Knygynas palaikė ryšius su Lietuvos, Jungtinių Amerikos Valstijų, kitų šalių leidėjais, knygynais, spaustuvininkais, prekiaavo knygomis ir periodika lietuvių kalba, buvo svarbus knygininkystės centras, Vilniaus lietuvių inteligentijos susibūrimo vieta. Per Pirmąjį pasaulinį karą 1915–1918 m. buvo vienintelis knygynas Lietuvoje, parūpindavęs lietuvių mokykloms lietuviškų knygų, vadovėlių, kanceliarinių priemonių.

Išleido apie 30 knygų, atvirukų. Svarbiausi leidiniai: K. Donelaičio raštai (1914), G. Landsbergio Žemkalnio (1906), Pijaus Mičiulio (1882–1923), Adomo Sketerio (1859–1916; 1913) dramos, Šatrijos Raganos istorijos pasakojimai (1920), J. Basanavičiaus (1913, 1919) darbai, J. Šlapelio žodynas (1921–1926), vadovėliai. Išleisti J. Šlapelio parengti knygyno katalogai (1906, 1908, 1910 ir 1910 katalogo priedas, 1913).

Literatūra ir šaltiniai:

1. Marcinowskio spaustuvė. Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. 2024 [žiūrėta 2024-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://bitly.cx/iGF7IV>>.
2. Navickienė, Aušra. Dworzeco spaustuvė // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2004. – T. 5, p. 258.
Raguotienė, Genovaitė. Šlapelių lietuvių knygynas. – Iliustr. // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2013. – T. 23, p. 232.
3. Rommo spaustuvė // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2011. – T. 20, p. 287.
4. Syrkino spaustuvė // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2012. – T. 21, p. 735.
5. Užtupas, Vilius. Kuktos spaustuvė // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2007. – T. 11, p. 207–208.
6. Užtupas, Vilius. Lietuvos spaustuvės, 1522–1997. – Vilnius, 1998. – 607, [1] p.: iliustr., faks., portr.
7. Vileišio spaustuvė // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2014. – T. 25, p. 165.
8. Vileišių rūmų ansamblis Vilniuje. – Vilnius, 2014. – 236, [3] p.: iliustr., faks., portr., žml.
9. Vilniaus akademijos spaustuvė. – Bibliogr.: 3 pavad. // Visuotinė lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 2014. – T. 25, p. 189.
10. Vilniaus gubernijos valdybos spaustuvė. Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. 2024 [žiūrėta 2024-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://bitly.cx/BljEeD>>.